

„gyökeres módosításokra szorulnak”

PETRI GYÖRGY MUNKAMÓDSZERE KÉZ- ÉS GÉPIRATAI ALAPJÁN
(NÉHÁNY VERS ELSŐ KÖZLÉSÉVEL)¹

Bár Petri György írói hagyatékának számottevő hányada még életében magánszemélyekhez, gyűjtőkhöz került, napjainkban a kéziratai többségét mégis közgyűjtemények – a Kertész Imre Intézet és a Petőfi Irodalmi Múzeum – őrzik, az utóbbi Petri-gyűjteménye a közelmúltban jelentős mértékben gyarapodott.

2007-ben egy magángyűjtő (akinek annak idején maga Petri adhatta oda/ el a kéziratai egy részét) kollekciónak számos új szöveggel gazdagodott az összkiadás negyedik, záró kötete. Ennek „összeállításakor derült ki, hogy a költői hagyaték jóval terjedelmesebb, mint addig gondoltuk. A Kiss Ferenc antikvárius tulajdonába került Petri-anyagból 90 oldallal szaporodott a hátrahagyott, javarészt kiadatlan versek, verstörödékek kötetrésze.”² A *Szerkesztői utószó* szerint „a kötet összeállításakor nyílt lehetőség átnézni Petri kéziratos hagyatékának azt a terjedelmileg is tekintélyes részét, amely Kiss Ferenc antikvárius tulajdonában van [...]. Természetesen a kéziratból közölt szövegek nem mindegyike származik innen, de legtöbbjük (mindenekelőtt a nagy számú vers, verstörödékek) igen.”³ Ugyanakkor a „kötet – tudatos megfontolásból – nem tartalmazza Petrinek a vállalt életmű előtt született publicisztikáját, valamint azokat a verseit (zsengéit) sem, amelyek a kéziratos hagyatékban fennmaradtak ugyan, de a megtagadott költői kamaszévekből származnak.”⁴

A versanyag a következő, 2018 végi kiadásban átrendeződött (a hátrahagyott versek időrend szerinti törzsanyagba illesztésével), és tovább bővült. Elsősorban Nagy Mária (Maya), Petri harmadik felesége hagyatékából kerültek az immár egyetlen szerkesztő (Réz Pál 2016-ban, Lakatos András hosszas betegség után 2019-ben hunyt el), Várady Szabolcs látóterébe korábban ismer-

¹ Köszönettel tartozom a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársainak az együttműködésükért, továbbá Petri György jogörökösökének, Petri Annának és Petri Lukács Ádámnak, hogy engedélyezték a kiadatlan versek megjelenítését.

² PETRI György *Összes versei*, s. a. r. VÁRADY Szabolcs (Budapest: Magvető, 2018), 740.

³ PETRI György *munkái* 4. *Próza, dráma, vers – Naplók és egyébek*, szerk. RÉZ Pál, LAKATOS András, VÁRADY Szabolcs (Budapest: Magvető, 2007), 843–844.

⁴ *Uo.*, 846–847.

retlen kéziratok, Maya fia, Szalai Péter jóvoltából. Ezekből huszonháromat felvett a legutóbbi kötetbe. A barátoktól, Nagy Bálinttól és Fodor Gézától is került elő és be anyag. Továbbá a Kertész Imre Intézet által őrzött kéziratgyűjtemésből is választott a sajtó alá rendező harmincöt verset vagy verstördéket, szövegváltozatot közlésre. Ez a korpusz, azaz „[h]árom nagy papírdoboznyi [Petri-]kézirat, fénykép, levél, feljegyzés”⁵ 2013-ban a XX. Század Intézetéhez, illetve a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítványhoz került (ennek része lett a 2017-ben alapított Kertész Imre Intézet).⁶ A Kiss Ferenc birtokában lévő kéziratokból tizenhét újabb vers került be a 2018-as kötetbe. És szót kell ejteni még egy forrásról: „Petri 1994 óta viszonylag rendszeresen használt számítógépet,⁷ s néhány írása csak ebben a formában maradt fenn.”⁸

A Pap Mária, Petri élettársa által őrzött Petri-hagyaték 2017-ben a PIM kéziratállományába került, ott kapott helyett a Szalai Péter által örökölt kéziratcsoport is. És 2020-ban a PIM gyűjteményezett egy újabb, jóval nagyobb Petri-kéziratgyűjtemést, amely korábban vélhetően Kiss Ferenc magángyűjteményének részét képezte. Maya még Petri előtt, Fodor Géza 2008-ban, Nagy Bálint 2022-ben, Kiss Ferenc és Pap Mária 2023-ban hunyt el.

2018-ban közreadtam néhány Petri-verset Kiss Ferenc gyűjteményéből,⁹ amelyek nem szerepelnek a közléssel nagyjából egy időben publikált Mag-

---

⁵ OSZTOVITS Ágnes, „Petri György, a megkerülhetetlen. Miért volt elviselhetetlen a Kádár-rendszer? Interjú Schmidt Máriával”, *Heti Válasz*, 2013. január 31.

⁶ Kiadás az intézetben nem készült; emléktáblát avattak Petrinek, ünnepelték évfordulóját. Weboldalukon alhónlap (életrajzi kronológia, művek, díjak, bibliográfia, galéria, illetve hang- és filmtár) foglalkozik vele. 2018-ban megjelent Petri Lukács Ádám képeskönyve (*Petri 75 Közelítés*) a Kertész Imre Intézet és a Közalapítvány kiadásában, 2023-ban pedig a *Petri György különbözősége* című kötetet publikálták a PIM-mel együtt. Utóbbinak a jegyzetein némi képp megmutatkozik az Intézetbeli hagyaték, az előbbiben ebből nincs közlés (a szerző szubjektív esszéi, emlékezései olvashatók benne). A *Petri György különbözősége* törzsanyaga, sem a hanganyag, sem annak lejegyzett változata nem itt található meg, a Tasi Józseffel zajlott 1993–94-es beszélgetéseket a PIM őrzi, azok készülésekor Tasi a PIM munkatársa volt.

⁷ Erre versben is reflektált: „Ügyszólván nincs már semmi: / a fordítás, a számítógép labirintusában / történő eligazodási kísérlet / (ami végül eredményesnek bizonyul, / bár a magától értetődés érzése / soha nem fog el; inkább: / bolyongás az »invalid path«-okon, / magyarán járhatatlan / vagy csak kitaposatlan? ösvényeken).” (*Opciók*).

⁸ A gép memóriája rögzített dátumot is, ami valamelyest segített a keltezésben, de biztos garanciául nem szolgálhatott, mert az időpont csupán annyit jelez, hogy mikor nyúltak utoljára a szöveghez.”, lásd PETRI György *munkái 4. Próza, dráma, vers*, 848. Az elektronikus kéziratok tehát újabb kihívások elé állítják a filológust. A filológia ezen ága az elmúlt években fejlődött annyit, hogy – különösen, ha a számítógép memóriája is elérhető – képes legyen visszakövetni az elektronikusan létrejött fájlok alakulását, rétegeit is, nem csak az utolsó hozzáférést regisztrálni, persze, ennek rutinszerű szakértése itthon még várat magára, de a közgyűjtemények a digitális fájlok tárolására fel vannak készülve.

⁹ Szonetteket (*Narkisszosz, Szonett, [Űzött és hajszott vagyok.]*), illetve egy Hölderlin-fordítás (töredéket) (*Hälfte des Lebens / Az élet felén*), lásd PATAKY Adrienn, „Szonettek egy posztnyugatos lírából. Petri György hagyatéka”, *Irodalomtörténet* 99, 4. sz. (2018): 381–402.

vető-kötetben, illetve ugyanezen korpuszból számos további vers sem, nemcsak elvi okokból,¹⁰ hanem azért, mert a gyűjtemény jelentős része valószínűleg évekig lappangott. Ugyanis amikor 2018 őszén megkerestem Várady Szabolcsot a közlendő szonettek kérdésével, azt válaszolta, hogy nem ismerte mindegyiket. Később kiderült, hogy több másik versről sem volt tudomása, pontosabban – idézem őt, aki ezután gyorsan átfutotta a Kiss-anyagot –: „Több mindent találtam, amit vagy nem vettünk észre annak idején, vagy KF azóta szerzett hozzá új dolgokat is, nem tudom, mindenesetre kiírtam egy adag címet, és most várom KF jóváhagyását, hogy ezeket elküldhetik nekem. És itthon alaposabban meg tudom nézni, mi kell belőle a kötetbe, aminek azonban a jövő hét vége felé már nyomdába kell kerülnie. És holnap még el is utazom két napra.”¹¹ Így alakult a 2018-as kiadás sorsa: nyilvánvalóan a néhány nap, a szűk határidő nem volt elég arra, hogy a sajtó alá rendező az egész anyagot átnézze és mérlegeljen. Mindenesetre a hatalmas Kiss-gyűjteményből Várady Szabolcs tehát csak néhány verset emelt be a legutóbbi verseskötetbe.

Később Várady Szabolcs közreadott újabb négy korai verset Perl¹² (Petri) Györgytől,¹³ illetve Bíró-Balogh Tamás is közölt egy 1964-es Petri-verset.¹⁴ Egy újabb, ezekkel és több tucatnyi további verssel kiegészíthető „Petri-őszes” várat még magára. Ez akár olyan kiadvány is lehetne, amely közli az egyes versekről tudható információkat, a lelőhelyeket és a változatokat,¹⁵ ha nem is a kritikai kiadás igényével.¹⁶ Minden eddigi Petri-kötet népszerűsítő

---

¹⁰ „[...] egyrészt minden bizonnyal kerülnek még elő lappangó kéziratok, másrészt az általunk ismert szövegekből sem vettünk fel mindent. Néhány verset azért hagytunk ki, mert személyes érzékenységet vagy ízlést sértének, másokról pedig feltételeztük, hogy kidolgozatlan, nyers formájukban Petri sem szeretné őket kinyomtatva látni. Ez utóbbi szempont azonban kétségkívül ingatag. A szigorú következetesség kizárna mindent, amit a költő maga megtagadott, vagyis mindent, amit az első kötete előtt írt, sőt a későbbiek közül is mindazt, amit nem publikált, vagy nem vett fel kötetbe [...]”, lásd PETRI György *Összes versei*, s. a. r. VÁRADY Szabolcs (Budapest: Magvető, 2018), 737.

¹¹ *Várady Szabolcs Pataky Adrienn-nek*, 2018. október 5. (e-mail)

¹² Petri Perl György Gellért néven született, az apja (Perl Attila 1909–1944) vezetéknevét kapva.

¹³ PERL [Petri] György, *Súlytalan élet, Hódság 1943, Ovidius halála, Hideg ősz*, a versekhez fűzött közreadói jegyzetet lásd: VÁRADY Szabolcs, „Perl György versei mellé”, *Alföld* 71, 1. sz. (2020), 44–48.

¹⁴ *Petri György*: Alkonyat (Bíró-Balogh Tamás kommentárjával), Jelenkor Online, 2023. 12. 22. <https://www.jelenkor.net/hirek/3084/petri-gyorgy-alkonyat>

¹⁵ Léteznek hasonló, hibrid kiadványok, ilyen az a 2016-os gyűjtemény, amely végjegyzetekben közli az egyes versekről a tudnivalókat. Nemes Nagy esetében azonban, még a számos, szintén hagyatékból maradt, posztumusz kiadott verssel együtt is jóval szűkebb korpuszról beszélhetünk, lásd NEMES NAGY Ágnes, *Összegyűjtött versek – Közel 100 kiadatlan verssel*, s. a. r. FERENCZ Győző ([Budapest]: Jelenkor, 2016)

¹⁶ „[A kritikai kiadást] a közeli jövőben nem tartom elképzelhetőnek, már csak azért sem, mert nagyon alapos és hosszadalmas kutatómunkát igényel. [...] Nem irigylem azt a kutatót, aki egyszer majd kritikailag feldolgozza a teljes hagyatékot.”, lásd MELHARDT Gergő, „Az ember

kiadás: az olvasói célt szolgálják, nem pedig a kutatóit, de a fenti többlettudás az olvasó számára is hasznos lehetne,¹⁷ ahogy biztosan érdeklődésre tartana számot egy olyan kötet is, amely az eddig nem ismert fóliókról mutatna be új verseket, változatokat, illetve a kéziratlapokból is közölné faximiléket – ez utóbbi talán megvalósul a közeljövőben.

A PIM új Petri-anyaga közel ezer kéz- és gépiratot foglal magában,¹⁸ számos publikálatlan verssel, vannak közöttük korai, „József Attilá-s” darabok¹⁹ és kései üzenetők: „magánversek Marinak”, de minden időszakból akad anyag. Gyakran felmerül, közreadjuk-e egy költő zsengeit, vázlatait, a „magánvers” címszóval ellátott, valóban intim (és sokszor erotikus, trágár stb.) kézíratait, töredékeit, feljegyzéseit – ugyanakkor mindig árulkodó maga a tény, ha ezeket a szerző gondosan elrakta, adott esetben javította, datálta, ellenjegyezte, mappákba rendezte és megőrizte, még ha később aztán el is adta vagy elajándékozta. Ha tehát nem semmisítette meg őket, vélhetően volt velük további szándéka. A Petri-kötetekben ráadásul az említett verstípusok mindegyikéből jelent már meg darab, így az azokhoz hasonlóakkal kapcsolatban a „túl intim” vagy a „nem kiadásra szánt” érv önmagában nem elegendő.

Egy 1986-os, hagyatékbeli önéletrajzában Petri így vallott magáról: „13 éves korom óta írok verset és 16 éves korom óta publikálok; első autentikusnak érzett munkáimat 24 éves koromban írtam.” Tehát (ekkor éppen) 1967-től számítja a „vállalható” verseit, a kéziratban azonban a 24-es második számjegye javítva van (nem egyértelmű, hogy 23, esetleg 26 állt-e korábban itt). Petri többször hangsúlyozza, hogy 1963 és 1966 között nem írt, és hogy Várady Szabolcs adott neki új impulzust saját verseivel: „az egész újrakezdés első terméke az *Összeomlás* című versem volt. Ezt néhány héttel azután írtam a Rondella sörözőben, hogy Szabolcs megmutatta a verseit. [...] az *Összeomlás* után nagyjából folyamatosan íródott meg a *Magyarázatok M. számára* kötet.”²⁰ Ennek (t. i. hogy nem írt) ellentmond néhány, autográf datálással ellátott versének kézírata, akár az itt közölt *Sirályé*.

---

nem tud nem meghatódni. Interjú Várady Szabolccsal” 2018. december 6. = <https://litera.hu/magazin/interju/varady-szabolcs-az-ember-nem-tud-nem-meghatodni.html>

¹⁷ Bár „[...] tiszte és feladata más, mint a filológiai apparátussal ellátott, irodalomtörténeti szövegközléseké.”, PETRI György *munkái* 4. *Próza, dráma, vers*, 848.

¹⁸ Minden kézirat, amelyre jelen szövegben utalok, illetve amelyet idézek, itt található: PIM Kézirattár; Központi Gynsz.: 3486, Tári Gynsz.: 2020/40.

¹⁹ Például az 1962. október 31-re datált, *Búcsú* című vers kéziratban maradt ránk, József Attila hatását őrzi az alábbi sor: „fülsikító üres sín / AZ ARCOD.”. A „Te voltál nékem mindig az igazság” kezdetű, *József Attila* vagy *József Attila emlékezete* című, végül egyik verzióban sem publikált versnek három kézíratos és egy gépiratos változatát találtam meg a hagyatékbán (datálva csak a II-es számú lett: 1960. augusztus 7-re).

²⁰ *Petri György különbözőése* (Budapest: KKETT Alapítvány, 2023), 106.

Fellelhető a PIM-ben őrzött anyagban számos olyan vers, amely megjelent folyóiratban, kötetben már évtizedekkel ezelőtt – ennek ellenére tanulságos látni ezeket a Petri- kéziratokat is, különösen, ha nem tisztázatok, hanem bejegyzésekkel teli változatok, az alakulást megmutató, a munkamódszerbe betekintést kínáló darabok. A híresebb versek közül ott vannak a *Metaforák helyzetünkre*, *A 301-es parcelláról*, a *Sárbódlerek*, a *Pillanatfelvétel*, a *Göröngy*, a *Megint megyünk* vagy az *Élhettem volna...* versek kéziratai. A *Metaforák helyzetünkre* 1970. január 27-i datálással, egy jegyzetfüzet kitépett lapjain maradt fenn kéziratban, autográf javításokkal – ami megmutatja, hogy az ekkortájt keletkezett versek nem kizárólag azt az egyébként gyakori módszert követték, hogy a szerző a gépiratos verziót javította tollal. Szintén kéziratosa a *Sárbódlerek* szonetthármasa is. Izgalmas a *Helyett* című vers kézirata is,²¹ amely öt papírcetlin maradt fenn fekete tintával, javítások, áthúzások nélkül – gyakorlatilag csak sortördelési jelzések szerepelnek benne, és csekély javítástól eltekintve ugyanebben a formában jelent meg a vers 1992-ben a Holmiban. A *Sár* című szonett – kézirata tanúsága szerint – először a *Helyett* címet kapta volna, és egy 1992. május-júliusi IWM-hírlevél (Institut für die Wissenschaften vom Menschen) sárga papírlapján szerepel, ez 1993 januárjában jelent meg a Holmiban. A *Hommage à Wittgenstein* kézirata „Az Akadémiai Kiadó 1991. évi kiadványai” c. összeállításon íródott, s érdekessége, hogy a címet a szerző áthúzta, s új címként ezt írta fölé: *Tettenérés*, ez szintén a Holmiban jelent meg, 1992 januárjában. Található a gyűjteményben olyan cím nélküli, nem publikált vers is, amelynek a kézirata nem autográf, az alján eltérő tintával szerepel az alábbi kiegészítés: „Diktálta, 1996. ápr. 30.”.

E tanulmány címe („gyökeres módosításokra szorulnak”) egy gép- és kéziratosa harmadik oldaláról származik, az utolsó lap hátoldala megismétli a vers első sorát, és immár címet is tartalmaz: *A kérdés természete*. Sosem jelent meg ebben a formában, azonban több önálló vers bomlott ki belőle, pontosabban több vershez kapcsolódik, akár konkrét sorok megismétlésével (például a „minden utalást kizár magából” sor által a *Séta egy ház körül* című vershez, a „hunyorog a fényben” által a *Történethez*, a „»Szeretsz vagy nem szeretsz / és minden egyéb marad változatlanul«” sor által az ezzel azonos címen hat éve megjelent vershez), mindebből következtethetünk arra, hogy a fenti versek megírása idején vagy utánuk keletkezhetett.²² A fólíók azonban egy a *Körülírt*

---

²¹ Az ötödik lap hátoldalán Balla Zsófia kolozsvári címe szerepel, aki 1993-tól él Budapesten.

²² A *Történet és a Séta egy ház körül* a *Magyarázatok M. számára* című kötet darabjai, a *Szeretsz vagy nem szeretsz és minden marad egyéb marad változatlanul* című vers a 2018-as kötetben szerepel, a *Kötetben először megjelenő versek, töredékek* részben, datálás nélkül, 1968-as és 1971-es versek között.

zuhanás kötetcímmel ellátott mappában kerültek be a múzeumba, tehát alapvetően a második kötet anyagának környezetében.²³ A három fólió összetartozik, ez a rajtuk található autográf javításokból, a számozásukból (1–3) és az összetűzésükből is következtethető. A kézirat alapján az alábbi megállapításokat tehetjük a szövegről és annak alakulásáról: 1. többször átíró, újragondoló attitűd érvényesül; 2. a szerző legalább három fázisban írta, javította (a gépiratot minimum kétféle kézírasi fázisban korrigálta); 3. autográf aláírással látta el (kék tinta) a második vagy harmadik fázisban; 4. technikája erősen sűrítő, redukáló; 5. számozást tartalmaz (a lapokon zöld tintával, arab számokkal: 1–3, ezen kívül az első lapon egy római egyes is szerepel); 6. datálás viszont nincsen (ami nem általános jellemző Petrinél, sokszor kerül utólag is dátum a szöveg mellé). Valószínűleg ez a keletkezés sorrendje: gépirat, zöld tinta, kék tinta – ami például abból következtethető, hogy az utolsó versszakban két szó át van húzva zölddel, és az egész versszak késsel, tehát először valószínűleg dolgozott a szerző e versszakkal (zölddel), a következő fázisban azonban (késsel) inkább törölte az egészet. *A szerelmi költészet nehézségeiről* vagy *A filozófusnő megudvarlása* című versek beszédmódját, hangoltóságát idéző, valószínűleg szintén 1969–1970 körül keletkezett darab végül az alábbi formát nyerte el:

A kérdés természete

Megfoghatatlan. Oly megfoghatatlan!
De *mi* voltaképp, ami megfoghatatlan?
A sokértelmű séták labirintusa? Melyben
oly avatottan bolyong a szerelem
komornyik-filológiája?
Az ars memoriae alkalmazva fonálul
holt ügyeink magasztos tudománya.
A pillanat?
Amely *boldog*,
mert minden utalást kizár magából? Legalábbis
mikor elménk egy képzetes zugában
ablakként megvilágosul váratlan
jelenlét és a holtnak hitt hunyorog a fényben.

Számunkra mégis mind e látható
egy rávonatkozó kérdésre úgy utal,

---

²³ A mappán olvashatók továbbá az alábbiak (de nem Petri kézírásával): „Gépet, de kézzel javított / és aláírt versek (néhány kézzel írt szöveg a hátlapokon) / Meg nem jelentek is / 27 oldal / + a Lélektan óra (talán változat) összefűzve egy *Hítvita* c. szöveggel”. Összesen ötvennyolc oldalról van szó, de ebből néhányon – amelyek újságoldalak (pl. a Beszélő lapjai) – nem szerepel Petri kéz- vagy gépirása, több mint kétharmadán azonban igen.

(– Melyből létezése táplálkozik?

Ki tudja?)

mint fák gyökereikre. S lám, mégis: hiába.

A töprengő nem foghat mint a régész

vésőt és ásót tisztító keféit.

„Szintek” és „rétegek” neki (csak) metaforák.

S a metafora nem más, kétség, szorongás alakváltozása.

„Szeretsz vagy nem szeretsz,

és minden egyéb marad változatlanul”

mondtam neked, amikor beláttuk:

kedv és idő hiányában, hogy fel kell

a mérleget borítanunk, noha (de éppen

ezért kellett felborítanunk),

az egyensúlyt még soha el nem érte.

Ezt feleltem a kérdésedre,

hogyan mi lesz velünk, ha majd nem

szeretjük egymást. „Persze” – tettem hozzá –

„ez program, nem pedig megállapítás.”

Úgy értettem, hogy csak

a magam nevében beszélhetek,

mert az efféle beszéd igazsága

a szándék alaposságán fordul meg

inkább, mint azon, ahogy a dolgok állnak.

Egyébként este volt, mikor mindez elhangzott,

hangunkon és a lámpafényen át hó hullott egyre.

De mindez nem érdekes, nem jellemző az esetre.

Egészen másféle dolgok is megesnek egy havas estén,

mint ama bizonyos estén is bizonyára.

Számunkra különben sincs a problémáknak háttere,

csupán a *mások* problémáinak.

De ha gyökeres módosításokra szorulnak

a gyökereket érintő elmélkedések,

ha (képletesen szólva) úgy látszanék,

hogy a tettek tettekbe gyökereznek,

s más értelemben gyökérrel beszélni

annyi mint várakozással emelgetni

(mondjuk) a fogas alatt veszteglő cipőket

hátha az egyik gyökeret eresztett.

Belátni, hogy világunk (úgyszólván)

mélységnélküli. Ez lesz az első feladatunk.

Mögénézni bárminek (ha ezen
egyáltalában értünk valamit),
annyi mint leakasztani egy képet
abban a hitben, hogy mögötte még szebb
világ csodája tárul ki, amelynek
a kép csupán előigérete.

A hagyatékban²⁴ számos további, legalább három fázisban írt verset találunk, ez főleg a hatvanas-hetvenes évek jellemző gyakorlata lehetett tehát. Például olyat (áthúzott címe: *Nincs halál*), amelynek gépiratát világosabb kék tintával javította és datálta a szerző (1961. ápr. 14. – dec. 26.), majd sötétebb kékkel véglegesítette a szöveget, egyes részeit kihúzta, másokat kiemelt (ezen sorok mellé jegyezte: „ez kell”), végül a vers fölé odaírta a „Kijavított” szót (gyakori eljárása). Egy másik vers (*Felszánt poeta ceruzánkról*) először gépiratban került a papírra (vannak benne gépi javítások is), majd kék és piros tintával korrigálta azt Petri, címet utólag, kékkel adott (itt kevésbé egyértelmű, melyik tinta a korábbi), nem datálta.

Az említett mappában szerepel a *Töprengéseimből* című vers két korábbi változata (egy datálatlan és egy 71. 1. 12.-re datált gépirat), és további, 1972 körüli, kiadatlan versek, *A hagyma szól* című vers változata (korábbi címével: *Egy hagyma monológja*, gépirat kéziratos javításokkal), a *Mit szeretek* című vers (gépirat, kéziratos javításokkal, 1971. 2. 21. dátummal), a lap hátulján ezzel a három sorral: „semmi nem idegen / tőlem, ami emberi, állati / vagy egyéb.”, az *Új szerelem* gépirata (71. 1. 11. datálással), a *Mint levetett* című vers (ekkor még csak hatsoros gépirat), a *Marionett* (gépirat), a *Szükségmegoldás* (gépirat kéziratos javításokkal), a *Viturbius Acer fennmaradt versének* korábbi változata *A holnap* címmel (gépirat, kéziratos javításokkal), a *Hála* (gépirat kéziratos javításokkal) és a *Xenia* (gépirat).

Érdeemes az 1974-es *Körülrít zuhanás* borítójáról idézni a szerző jegyzetét, mely szerint az első kötethez képest „[m]ost sikerült elemibb és ezért esztétikai megformálásra alkalmasabb közlendőig eljutnom. Másrészt csökkentek diktatorikus igényeim a versek értelmezését illetően. Igyekeztem nem kommentálni és lábjegyzetelni.” – vallja.²⁵ Sokat elárul Petri munkamódszeréről a *Magyarázatok P. M. számára* című, posztumusz szöveg is, továbbá interjúi, esszéi – ugyanakkor nem szabad elfeledkezni arról, hogy az emlékezés gyakran utólagos konstrukció. Egy interjú tanúsága szerint úgy kezdte írni az első kötetét, Dante *Vita nuovájának* olvasása közben, „hogy egy egységes mű lesz, versek filozófiai kommentárokkal, egy vers, egy kommentár, és így tovább.

²⁴ Minden kézirat, amelyre utalok, itt található: PIM Kézirattár; Központi Gynsz.: 3486, Tári Gynsz.: 2020/40.

²⁵ PETRI György, „A költő írja új kötetéről”, in PETRI György, *Körülrít zuhanás* (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1974), Fülszöveg

Később aztán kiderült, hogy annyiban valóban lírikus alkat vagyok, hogy nem tudok nagy kompozícióban gondolkodni [...]” – fogalmaz Petri.²⁶ Ha nem is ilyen mértékben, legalábbis a hosszúversek tekintetében sokáig jellemzi Petrit a nagy formákban gondolkodás, például a *Lélektan-óra* és a *Hitvita* című versek is ilyenek. A már említett mappában megtalálható ezeknek a tizenegy lapos, oldalszámozott gépirata. Az összefűzött dokumentum tisztázatnak tűnik, javítás alig szerepel benne, ha mégis, akkor a nyomtatásban megjelent változathoz képest történnek javítások, sőt, a dokumentumhoz nem is kettő, hanem három versközlés köthető. Az első vers a kézirategyüttesben a *Lélektan-óra*, ez a cím szerepel is fölötte, ez az első kötetben megjelent nyomtatásban, az alábbi zárósorokkal: „De végül, némi rheumaticus közérzet, / ízületekben terjengő hidegség árán, / megszabadultunk e kétes társaságtól.”, jelen kéziratban azonban megszakítás nélkül folytatódik a harmadik oldal két versszakkal, továbbá még két oldalt (4–5. oldal) tartalmaz, ezek egyértelműen összetartoznak. Ebben a versváltozatban tehát egy öt oldalas *Lélektan-óra* című versről van szó, amelyhez képest a kötetbeli közlés csonka. Megtaláltam az életműkiadásban az utolsó két oldalt, ezt a 2007-es és a 2018-as kötet is a [*De zsákutcás; nem termékeny*] címmel közli, azzal a megjegyzéssel, hogy [*Címe, eleje hiányzik*]: nagy változtatások nincsenek, sőt, valójában szinte ugyanúgy közlik nyomtatásban ezt a verset, ahogy e gépiraton szerepel, két fontos eltéréssel: egyrészt külön, önálló versként kezelik, másrészt a kéziratos javítások nem érvényesülnek a közlésben (a gépiratban az *intellektus* szót Petri tollal áthúzta, fölé ezt írta: *ész*, az utolsó két sort pedig kihúzta) – bár elképzelhető, hogy másik gép/kézirat alapján készült anno a közlés. Nagyobb baj, hogy két versszak (tizennégy sor) közlése elmarad, amelyek e két, külön címen megjelent vers között állnak a gépirat harmadik oldalán. A következő hat oldalon folytatólagos (gépi) számozással szereplő *Hitvita* című versnek a hetedik-nyolcadik oldalán található egy törölt jelzés tollal: a „Lustig in die Welt hinein” kezdetű, nyolcsoros rész elhagyása a közölt verzióban azonban nem érvényesült.

Nagyjából az esetek felében kéziratokról van szó, és körülbelül szintén a felük gépirat, ezeknek jó részét a szerző utóbb kézzel korrigálta (ahol nem, azok jobbára tisztázatok), továbbá az anyagban található néhány nyomtatott szöveg és fénymásolat is, alkalmanként azoknak a kézírással való kiegészítése. A szerző írt tollal és filccel (kék, zöld, rózsaszín, barna, piros vagy épp fekete tintával), ceruzával, írógéppel, az utolsó években számítógépbe is. Saját írásmódjára olykor reflektált, például amikor Tasi kérdezte őt az *Az vagy nekem* című versről: „A verset még mechanikus gépen írtam, az Iskola utcai bérelt lakásban. És látod, ez is egy, ha úgy tetszik, posztmodern beütés, hogy

²⁶ PETRI György, „Szállóigévé lenni, az a legjobb dolog”, lásd PETRI György *munkái* 3. Össze-
gyűjtött interjúk, szerk. RÉZ Pál, LAKATOS András, VÁRADY Szabolcs (Budapest: Magvető,
2005), 224.

beépítem az írás körülményeire vonatkozó reflexiót a műbe, ez esetben egy technikai értelemben vett nehézségre utalva.”²⁷ – lásd a vers harmadik sorát: „új gép: alig lelem az ü-betút);”. A papírminőség is változó, van néhány rozszabb állapotú, morzsolódó lap, de jobb minőségűek is, gyakorlatilag mindenféle: sárgás, átlátszóbb, vékony papír, vastagabb füzetlap, jegyzetlap, kockásfüzet, meghívó stb., elmondható tehát – nyilván egy egyébként papírhiányos időszakban –, hogy Petri szinte mindenre írt, ami kéznél volt. Olykor a papír és/vagy az íróeszköz rossz minősége, a szöveg halványsága, elmosódottsága fejtörést okozhat az olvasónak.

Hagyatéka alapján Petri címadási módszere változatos, gyakran rögtön ott áll a vers fölött az annak szánt cím, de találhatunk példát címváltoztatásra is, mint például az említett *Egy hagyma monológja* esetében, és gyakori, hogy a költő a gépiratos versnek utólag adott címet, ami az autográf rájegyzéseiből látható, mint például az *Anyway: Ninive* vagy a *Holtjáték* esetében, de az is előfordul, hogy kifejezetten hangsúlyozza, hogy a versnek „(Még nincs címe)” – ez látható például az *Ez esetben* című vers kéziratán, ahol az előbbi jelzés mellé, harmadik fázisban, másik tintával íródik a végleges cím.

A nap vége (kisregény) címmel ellátott, öt gép- és kéziratos lapra írt vers (kezdősora: „Azok a szép napok az ifjúsági mozgalomban.”) később egy négyoldalas, *Részlet* címmel ellátott versben manifesztálódik, ez utóbbi gépiratából is több mint ötven sort törölt még a szerző, és további részeket átírt Berlin, 1986. 03. 23. datálással. Itt is, ahogy másutt, többször alkalmazza az ismert korrektúrajeleket (például elválasztó vagy összekötő jelek) túl a nyilat, az átnyilazást, a betoldást, az áthúzott szó fölé írt javítást.

Főleg az első kötet előtti, dallamos-rímes versek kézírataiban előfordulnak hangjegyek, és a hosszú-rövid szótagok jelölései gyakorlati mankóként – a korai munkamódszerről elmondható tehát, hogy a verstanra, a ritmikára nagy hangsúlyt fektető költő segédanyagként jegyzetelt a versekhez. Az életrajzból is tudható, hogy Petri számára a zene fontos volt, és több esetben zenéssel élt együtt: „legközelebbi barátom, Fodor Géza zeneesztéta és operakutató, az első feleségem [Mosonyi Aliz] zongoraművészként indult, Kepes Sára zeneszerző volt, és a mostani feleségem, Mari is konzervatóriumot végzett.” – vallja.²⁸ Énekelni nem szeretett (mégis „meglepő zenei képességet fedezett fel bennem Kepes Sára. [...] valószínűleg abszolút hallásom van” – jelzi), de a klasszikus zene közel áll hozzá: „kamaszkoromban meglehetősen intenzív adagot kaptam mind operamuzsikából, mind instrumentális zenéből. Tizenöt éves koromtól húszéves koromig viszonylag rendszeresen jártam koncertre, meg operába is, ez aztán valahogy elmúlt. Mostanra tulajdonképpen egy mániám maradt, Schubert. [...] arisztokratizmusból a populáris

²⁷ Petri György *különbözése*, 344.

²⁸ Petri György *különbözése*, 116.

zenét mélységesen lenéztem. Rám ezek egyáltalán nem hatottak, se a Beatles, se a Rolling Stones. [...] Betegesen igazságtalan voltam, még azt is kétségbe vontam, hogy tudnak énekelni.”²⁹ Ide kapcsolható a *Bach: D-moll praeludium és fuga* címmel, Aliznak ajánlással ellátott, kiadatlan gépirat, amely előbb (egy közös táncról szóló) folyószöveget, majd egy tizenhat soros verset tartalmaz 1961. szeptember 23. – 1962. szeptember 23-i datálással, érdekessége, hogy a lap jobb felső sarkában, kézírással ez áll: „Ez Sáráé! / Petri György / 1965. júli22.”³⁰ Valószínűleg az életmű utolsó szakaszából származik a *Zenei atlétika (Szepesi György stílusában)* című ötsoros és az alábbi, cím nélküli kétsorosok: „Én csak azt dallom, hogy: Ach! / Írta: Johann Sebastian Bach.” (*[Én csak]*), „Nem akarok én meghalni; / csupán dallni.” (*[Nem akarok]*), „Beethoven süket volt. / Én csak hülye.” (*[Beethoven]*).

Persze nemcsak új versek, de ismert versek kézíratai, korábbi változatai is megtalálhatók a gyűjteményben, így megismerhető azok alakulásának története. A „Kepes Sára emlékére” ajánlással ellátott *Három dalnak* (amely az 1971-es első kötetben jelent meg) például az egyik előzménye *Az első szavak* című vers, amely a dalokba lett aztán beépítve: „Mint teljes csendbe / ajtónyitás / végtelenje; / és szüntelen / mint a gondolat, mely téged / gondol: / A vasrózsából süvített a gáz.” – olvasható az egyik kéziratban, de ennek öt változata is megtalálható a hagyatékban, kettő dátum nélkül, három pedig egy-egy eltérő tisztázat 1967. január 10-i datálással, aláírással. A Sára-versek (pl. *Sári, ne vigyorogj rajtam, K. S., Találkozás, Sáráról talán utoljára*)³¹ inspirálója, az 1965. november 25-én öngyilkosságot elkövetett zeneszerző volt, aki közös történetük idején éppúgy egy megromlott házasságból menekült, mint Petri.³² A legjobb barát, Pap Mária, Petri évtizedekkel későbbi szerelme Sá-

---

²⁹ *Uo.*, 116–117.

³⁰ Utóbb mintha valóban visszavetíthető volna rá a szöveg, főleg az ehhez hasonló sorok miatt: „szunnyad benned a szomorúság”.

³¹ Ezekről lásd: PINCZESI Botond, „Az elmaradt áldozat. Hozzászólás Petri György Sára-verseihez”, *Szépirodalmi Figyelő* 21, 4. sz. (2022): 35–49.

³² Petrinek évtizedeken át büntudata volt amiatt, hogy nem akadályozta meg az öngyilkosságot, amit a huszonhárom éves Sára előre bejelentett neki: ha elmegy, megteszi. Talán nem a tönkrement kapcsolatuk lehetett az egyetlen ok, Sára már korábban is kísérte meg öngyilkosságot. 1965-ben hároméves volt a fejlődési rendellenességekkel született fia, akit nagyon szeretett, de férjével végül intézetbe adták. Házassága Draskóczy Lászlóval megromlott (aki saját bevallása szerint lelkileg, egyes feltételezések szerint fizikailag is bántalmazta őt), a zeneszerzést egy ideig abbahagyta, nehézségei akadtak amiatt is, hogy meghalt a mestere, Viski János, s nehezen tudott pénzt keresni. Felmenői részéről is terhelte családba érkezett: tehetséges édesanyja anyagi okokból nem tudta befejezni a zongora szakot, zenész édesapját 1944-ben munkaszolgálatra vitték, 1946-ban az ott ért traumáktól nyilván nem függetlenül elmeosztályra került (valószínűleg skizofrénia miatt), 1948. október 17-én onnan megszökött, és eltűnt. Pap Máriának 1965 kora őszén Sára azt mesélte, nemrégiben befejeződött a kapcsolatuk Petrirel. Egyébként Sára gyermeket is várt Petri Györgytől, de elvetélt. Petri valamikor 1965 ősze tájékán valóban visszament a huszonegy éves feleségéhez, Alizhoz, és kislányához, Annához, de a kapcsolatuk Sárával nem szűnhetett meg teljesen. Sára két nappal

rától hallotta először Petri nevét.³³ Petri rövid ideig együtt élt Sárával a Nagyuvaros utca 27-ben, 1965 nyarán egy baráti párral együtt nyaraltak is.³⁴ A *Sirály* című vers Sára halála előtt három hónappal született, talán az egyetlen vers, amelyet Petri Sára életében írt hozzá; eddig ismeretlen volt:

Sirály

– kis japánvers Sárának –

Híres életemből marad-e annyi,
mint mit az égen
látok ezüstfehéren
elsuhanni?

1965. augusztus

Olyan is előfordul, hogy a datálás nélkül megjelent vers(töredék)ekhez évszám rendelhető: a [*Kultúránk kezd egy kissé helénisztikus lenni*] címet kapott vers gépirata mellett például a 77. 11. 26. jelzés szerepel. A kötetben 1971. 8. 21. dátummal publikált *Elválás a kedvestől* korábbi, kéziratos javításokkal teli, háromoldalas és egy másik kétoldalas gépiraton is az 1968-as jelzés olvasható ceruzával, és egy másik lapon, amelyen a vers második fele szerepel csupán, immár az „1971 nyarán” felirat olvasható, kék tollal. A *Petőfi tér melody* korábbi változata, *A várva-várt esemény* kéziratos lapján az alábbi datálás szerepel: „Varso, 75. juni 23.”. Kiderül, hogy az *Örökhétfő* (1981) *Cím nélkül* című versének eredetileg volt még egy versszaka („Visszatekint a rheumás sóbálvány, / nyaka csikorog, Szodomára Lót. / No, ez se kér már több ennivalót.”), datálása: „800919 dömsöd petri”. Az összegyűjtött verseket tartalmazó kötetben Dömsödpetri [sic], 80. november 3. datálással és *Tél van* címmel megjelent versnek van több, hosszabb változata is, mind a négy gépiratban (kettő datálatlan, kettő november 4-i), kisebb-nagyobb eltéréssel szerepel a nem publikált nyitány: „RÉMkézit RÉMcsokolom RÉMcsak RÉMazt RÉMakarom / RÉMmondani RÉMhogy RÉMkurva RÉMhideg / fogRÉM köszönteRÉMni RÉMránk”.

A kézírásból ítélve igen korán elkezdett írni Petri egy *Hefaisztosz* címmel ellátott drámát. A kései *Hamlet monológja* (2000) távoli előzménye, párja a sosem publikált *Nérológia*, datálása szerint (1957. X. 14.) alig tizennégy

---

azelőtt lett öngyilkos, hogy bemutatták a Zeneakadémián a szintén zeneszerző férje *Félelem dalai* című dalciklusát, amelyet Petri verseiből írt. Lásd NÉMETH VÁNYI Klári, „Sára megérint”, *Szombat*, 2018. 07. 26. = <https://www.szombat.org/kultura-muveszetek/sara-megerint>

³³ „Nem sokkal Sára halála után ismertem meg személyesen Petrit. Jó barátok lettünk, azonos volt a baráti körünk, de Sáráról intenzíven csak 89-ben, összekerekülésünk után kezdtünk beszélgetni. Igyekszem, hogy azt mondjam el a kapcsolatokról, amit tőle tudok” – Pap Mária, lásd *Uo.*

³⁴ Koffán Zsófiával és Fodor Ákossal Érden, lásd *Uo.*

évesen írta a szerző (Perl György néven írta alá), és egy [*Nagy császár volt tán a Néró*] kezdősorú, pajzán hatsorosa is fennmaradt az utolsó évtizedből. Az *Ami mégis* címen megjelent vers gépiratában pedig ez a kézzel írt cím áll a szöveg fölött: *Csakis ő*, mellette az alábbi jegyzet olvasható: „ez a cím, vagy a másik? / A. Cassus emlékének)“.

Izgalmas Petri rajzait és firkáit is látni a kéziratokon, gyakran készít arcot (önarcképet is), és többször gyakorolja aláírását, monogramját. Előbb Perl, majd Petri György név került a versek alá, de nem következetesen, egy ideig változtatja a kettőt. Már tizenöt-hat évesen publikált az iskolai lapban Perl Györgyként, tizenhét évesen az *Élet és Irodalomban* immár Petriként jelent meg. A *Tájkép* című, kiadatlan vers alatt ez olvasható: „1958. XII. 7. / Korrigálva 1959. X. 11. / Perl György“, a *Bor*, 1944 című hatsoros alatt is Perl György neve áll. Olykor a vers állapotát is jelzi, továbbá elkülöníti az első feljegyzés és a javítás dátumait. Az 1960 januárjára datált *Áradás* című versgépirat fölött Petri György neve áll, és még az alábbi hozzáfűzés, ceruzával: „– betegem“. Az *Öt kődarab* fölött szintén a Petri vezetéknev áll, datálása 1962 decembere (és „javítás: 64. jul.“). Az 1959-re datált *Ember* című verskézirat alatt szintén a Petri név szerepel. Az 1960. november 7-re datált *Februári béke* fölött szintén, ahogy az *Idegen* című, 1959 augusztusára datált vers fölött is. A *Hódság* 1943 című, 1959. júliusi vers gépirata fölött a gépelt Petri György név áll, kézírással mellette viszont ez: „Barátomnak / Fodor Géának / szeretettel / Perl György / Bp, 1969. VI. 27“.³⁵ A kései, főként Marinak szóló üzengető versek alatt pedig a tréfás „Gyépé“ aláírás szerepel (nyilván a P. Gy. monogram megfordításából következő többletjelentéssel). A datálás jellemző, főleg a fiatalkori verseknél, az aláírás is elsősorban ezeknél fontos, illetve a későbbi gépiratos tisztázatoknál, amelyek elképzelhető, hogy eleve eladásra vagy ajándékozásra készültek, a szerzői dedikáció pedig értéknövelő tényező.

Az itt bemutatott kéz- és gépiratos anyag a különösen nagy mennyisége, többszerűsége miatt alkalmasnak mutatkozik a munkamódszert érintő kijelentések tételére, amelyek közül konklúzióként csak annak a megisméltésére térek ki, hogy míg egyes versek szövegén alig, másokén számos ponton változtatott a szerző, a korrekció, különösen az első két évtizedben, gyakran jelentős, és előfordul, hogy egy versnek két, három, akár négy variánsa készült. Mind az új versek, mind a változatok, mind az ismert versek fogalmazványai újdonságokkal szolgálnak, a PIM-ben őrzött kéz- és gépirathalmaz tehát árnyalja a Petri-értésünket, és nemcsak a Petri-versek számát, de recepciójukat is gyarapíthatja, bepillantást kínálva az alkotói praxisba.

---

³⁵ Várady Szabolcs az alábbi versekkel együtt ezt Perl (Petri) György névvel közölte: *Súlytalan élet, Ovidius halála, Hideg ősz*.

2024
05
04